187

3607-р

НАЦІОНАЛЬНИЙ ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ М.П. ДРАГОМАНОВА

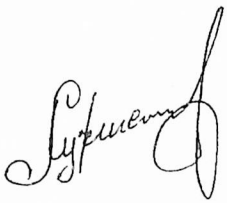
ЛУЦЕНКО Наталія Юріївна

УДК 1: 316.3] : 316.774

МЕРЕЖЕВИЙ ПРОСТІР: СОЦІАЛЬНО-ФІЛОСОФСЬКИЙ АНАЛІЗ

09.00.03 – соціальна філософія та історія філософії

Автореферат
дисертації на здобуття наукового ступеня
кандидата філософських наук

Київ – 2013

9160

НБ НПУ ім. М.П.Драгоманова

Дисертацією є рукопис.

Робота виконана на кафедрі управління, інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, Міністерство освіти і науки, молоді та спорту України.

Науковий керівник – кандидат філософських наук, доцент
Крохмаль Наталія Василівна,
Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, професор кафедри управління, інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції.

Офіційні опоненти: доктор філософських наук,
старший науковий співробітник
Рижко Лариса Володимирівна,
Центр дослідження науково-технічного потенціалу та історії науки ім. Г.М. Доброва НАН України, провідний науковий співробітник;

кандидат філософських наук
Галушко Олександр Сергійович,
Київський національний університет будівництва і архітектури,
асистент кафедри філософії .

Захист відбудеться 01 березня 2013 року о 15.00 годині на засіданні спеціалізованої вченої ради Д 26.053.16 Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

З дисертацією можна ознайомитися у бібліотеці Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, за адресою: 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9.

Автореферат розіслано 30 січня 2013 року.

Вчений секретар
спеціалізованої вченої ради О.С.Скубашевська

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА РОБОТИ

Актуальність теми дослідження обумовлена низкою чинників. По-перше, останнє десятиліття XX ст. характеризувалося прискоренням процесу інтернаціоналізації усіх сфер людського життя. Основою цього процесу, переважно, є формування різного роду міжнародних мереж. Це дозволило характеризувати сформовані до початку XXI ст. глобальні процеси як мережеву систему. Спостерігається активна трансформація в інформаційному устрої суспільства. Головним і визначальним фактором, що прискорює цю трансформацію, виступає інтенсивна мережева інформатизація. Вона докорінно змінює відомі нам уявлення про соціально-економічний простір і створює нові реалії сучасності, де світ виступає в ролі глобального капіталізму, який пронизаний павутинням взаємно проникаючих мереж різноманітної природи.

Сьогодні мережева модернізація охоплює як окремі фірми, так й утворені ними фінансово-промислові групи, міжнародні об'єднання, ринки, торкається політичних процесів, економічних, соціальних та культурних взаємодій.

По-друге, дані модернізації створюють також нову соціальну морфологію – мережева логіка пронизує усе виробництво, створюючи нові його форми, наприклад, транснаціональні корпорації (ТНК), впливає тим чи іншим чином на культуру, інститути влади, фінанси, тим самим всебічно втручаючись у повсякденне життя людини. Зростання ролі мережевих комунікацій, в тому числі неінституціональних обмінів і неформальних солідарностей, актуалізує мережі, як нову соціальну реальність. Ефективність таких мережевих структур полягає в тому, що вони дають змогу регіонам, які їх впроваджують, успішно регулювати складну систему взаємозалежних економічних та соціальних факторів, адже в процесі формування таких мереж виникають вузли, через які проходять потоки капіталу, інформації, технологій, товарів, послуг кваліфікованої праці. У разі випадання з мережі якогось із вузлів зазначені ресурси обходяться і без нього, продовжуючи рух в іншій частині мережі. Але для окремого вузла від'єднання від мережі означає величезні втрати, відсутність перспектив і закриття доступу до джерел росту. Мережева структуризація охоплює не тільки вищевказані сфери життєдіяльності людини, вона охоплює масштаби від найменшої впорядкованості клітин організму до мережевої взаємодії цілих галактик.

По-третє, комунікативною основою нової системи виступають, перш за все, глобальні обчислювальні мережі, найяскравішим прикладом яких є мережа Інтернет. Засоби масової інформації, завдяки глобальним супутниковим системам зв'язку також перетворились у всесвітню мережеву систему – так званий медіакосмос. Парадигма технологічних можливостей сучасних комунікацій, в свою чергу, звільняє значну кількість людей від територіальних обмежень, фізичних перешкод і надає унікальну в своєму роді можливість дистанційної діяльності. Тим самим набуває змін і ціннісна класифікація соціального простору, втрачає своє значення локальність місцевості, з'являються нові механізми транснаціональної соціальної інтеракції, які діють за мережевим

принципом. Відбувається відмежування сучасного мережевого простору від простору географічного, чи то фізичного. Сучасні інформаційні технології невілюючи владу простору, тим самим утворюють феномен «компресії» простору. Ці зміни продукують собою зовсім інші і нові реалії, тим самим змінюється і класичне розуміння значення простору, оскільки тепер він долається миттєво.

По-четверте, з'являється необхідність узагальнення наукових напрацювань та розгляду мережевих структур комплексно на усіх рівнях організації життя. Дослідження зумовлене також необхідністю розробки спеціалізованого методологічного інструментарію для реєстрації і аналізу мережевих змінних. Стає актуальним і теоретичний опис структурних трансформацій пов'язаний з новими концептуальними підходами до вивчення взаємодій мережевих утворень на теренах сучасного інформаційного простору, які прагнуть розмежувати такі поняття, як «віртуальний простір», «інформаційний простір», «мережевий простір», «простір третьої хвилі технологій», «відкритий простір» та побудованих, здебільшого, на засадах лінійного еволюціонізму і технологічного детермінізму, завдяки широкому застосуванню можливостей культурно-цивілізаційного та глобалізаційного підходів. Разом з тим, процес формування й розвитку мережевого простору в масштабах сучасного всесвітнього простору є недостатньо вивченим у теорії і на практиці, з причини новизни даного явища. Обумовлено це і високим ступенем його інноваційності та складності, а також всеосяжності його існування на різних часових проміжках еволюційного суспільного розвитку і в різноманітних сферах людської (і не тільки) життєдіяльності.

Соціальна мережа як спосіб організації соціального знання, в свою чергу, потребує особливого методологічного підходу, відмінного від традиційних методів аналізу соціологічної інформації. Цей підхід потребує інтерпретації поняття «соціальна структура» в термінах самої мережі та мережевого простору загалом, та появи нової соціальної верстви «нетократії», що діє у межах віртуального простору.

Стан наукової розробленості проблеми. Дослідження мережевого простору має міждисциплінарну основу і спрямоване в двох напрямах – дослідженні філософської категорії «простору» та «часу» і феномену мережі, мережевих взаємодій, мережевих структур у політичних, соціологічних, економічних тощо науках.

Філософське вивчення поняття «простору» має тривалу історію. Простір як первинну субстанцію всього живого досліджували Демокріт, Фалес, Епікур, Анаксімандр, І. Ньютон, Ґ.В. Лейбніц, М.І. Лобачевський та ін.; його властивості в різні історичні періоди вивчали І. Ньютон, Р. Декарт, Д. Дідро, Г.В. Лейбніц, А. Ейнштейн, Р. Вальд, В. Прасолов, О. Віро, В. Болтянський, Є. Подольська, М. Гайдеггер, С. Щерба та ін.

Усі вищезазначені погляди різняться визначенням щодо тлумачення простору як «форми» та як «міри». На сьогодні так і не існує єдиної думки з

приводу цього, до того ж відсутнє наукове підґрунтя з приводу характеристик простору, яких він набуває саме у мережевій взаємодії.

Основу концептуального фундаменту дослідження також складають погляди на простір як на проблему соціології науки Л. Рижко (зокрема на екзистенційний та науковий простори в контексті глобалістики), також погляди на проблему простору та часу з точки зору нової космологічної концепції світобудови О. Базалука; дослідження проявів механізму формування й розширення культурного (соціального взагалі) простору В. Заблоцького та ін.

Посилення уваги до соціальних мереж і формування мережевих спільнот, що відбуваються останніми роками, обумовлено суперечностями і викликами сучасного інформаційного суспільства. Підходи до вивчення «некерованого» нового світу за мережевим принципом представлені в працях Е. Гідденса, У. Бека, Ж. Бодрійяра, Ю. Габермаса, М. Кастельса, О. Тофлера та ін. Зміни у сфері інформації і їх вплив на суспільство аналізують Ю. Габермас, Г. Шиллер, Е. Гідденс. Наслідки глобалізації для людини й суспільства аналізує британський соціолог З. Бауман, а серед вітчизняних науковців це питання ґрунтовно висвітлене в працях В. Воронкової. Фундаментальними доробками пострадянської науки в напрямку дослідження якісно нових соціальних процесів можна вважати праці В. Іноземцева і його концепцію постекономічного суспільства; І. Ільїна і його дослідження інтелектуальних напрямків постмодерністської філософії; В. Беха і його вчення про філософію соціального світу, дослідження проблем ноосоціогенезу, самоорганізації і саморегуляції соціальних систем. Дотичними до дослідження є: аналіз концепції «інформаційного суспільства» в сучасній філософії та футурології вітчизняних науковців В. Ляха, К. Райда; аналіз сучасних концепцій посткапіталістичного суспільства І. Кудрі; концепція пріоритетів духовних цінностей у процесі інформаційної революції Т. Андрущенко; теорія соціально-філософського аналізу інформаційної революції М. Вашкевича; постмодерністська концепція тілесності О. Гомілко; дослідження сучасного номодологічного проекту теорії, методології та механізмів існування соціально-економічної сфери буття постіндустріального суспільства Е. Герасимової (зокрема сутності ризоморфного середовища); постмодерні соціально-філософські погляди на теорію соціальної зміни І. Предборської; аналіз характеру сучасного тлумачення соціальності – постсоціальності С. Куцепал; дослідження проблем становлення особистості в системі «індивід-суспільство» В. Муляра; вчення про освітню політику в умовах глобалізації В. Савельєва; вчення про освіту нового суспільства та трансформацію освітньої системи ХХІ століття Д. Дзвінчука та ін. Яскравим й оригінальним мислителем, що розглянув діалектику переходу від модернізму до постмодернізму є М. Епштейн. Сучасні класики політичної теорії, філософії, соціології акцентують увагу на мережевості як новій якості сучасного світу, що зумовило виняткову динаміку політичного життя, виникнення великої кількості зон ризику тощо.

Робота також заснована на теоретичних принципах, сформульованих в: методологічних розробках мережевих моделей, зокрема С. Вассермана,

Б. Веллмана, Д. Грановеттера, Д. Крюкова, В. Федорова; теорії дослідження соціальних зв'язків при передачі інформації, розробленої Ш. Шрадером, М. Грановеттером, Ч. Тіллі, І. Лайтом, С. Караджорждісом, М. Долтоном, Дж. Монтгомером; аналізі соціальних мереж влади і впливу , що представлена в працях К. Кука, Д. Ноука, Р. Емерсона, Д. Пфеффера, Р. Бьорта, Дж. Галаскевича, Е. Лауманна, Дж. Скотта та П. Марсдена; концепції світоглядно-ідеологічного протистояння технічними, біологічними і соціальними системами в області управління Ю. Бех; дослідженнях процесів зворотної еволюції великих фірм та їх розпаду на мережі угод, теоретичною основою яких є роботи А. Стінчкомба, У. Діксона, М. Буравойа, І. Долтона, Г. Мінцберга, Ж. Тіроля, Р. Холла; вивченні ключової ролі мереж в господарському житті в роботах М. Аокі, Г. Херрігел, С. Брентлі, Р. Пауелл, Б. Когат, С. Бурман, С. Макколі, Ч. Сейбел, Б. Харрісон, А. Пуанкаре, Л. Понтрягін, А. Колмогоров; теоріях мережевого життя професора М. Кернса Університету Пенсільванії, теорії аналізу соціальних мереж доцента Центру з вивчення складних систем в Університеті штату Мічиган Л. Адам; теорії маргінальності мережевого суспільства А. Свящука тощо.

Питанням визначення переваг та недоліків мережевої форми організації займалось чимало вчених, зокрема: у сфері міжнародного бізнесу дане питання висвітлюється у роботах вітчизняних науковців Е. Метелевої, Г. Тимофєєвої, Е. Семенової, С. Дегтярьової, А. Землякова, Р. Пожидаєва, О. Юлдашевої, В. Катеневої, С. Полонского, Г. Сталінської, С. Кичева, О. Зикової і зарубіжних вчених Й. Рюегг-Штюрма, Л. Ахтенхагена, Р. Патюреля, М. Райсса, А. Стюарта, О. Молодцова, Т. Дзядук. Проблематику становлення моделі «мережевої спільноти» розглядають у своїх роботах Р. Коллінз, Е. Гідденс, М. Манн, М. Гранноветер. В узагальненому вигляді дана модель була запропонована М. Кастельсом.

Щодо проблем комунікації (як основної форми міжвузлової взаємодії в мережевому просторі), особливу увагу потрібно приділити працям вчених, які наголошували на дотичності семіотичних вчень з філософською парадигмою Серед них: Д. Локк, Д. Пойнсот, Г. Лейбніц, Ч. Морріс, Ч. Пірс, Ф. де Соссюр та ін. Серед сучасних вітчизняний науковців можна виділити: Є. Уханова, О. Колесову, К. Соколову, Г. Коньшину та ін. Даному питанню присвячені соціально-філософські розвідки О.Скубашевської (аналіз ролі та місця мовного контексту у формуванні полікультурного середовища), Н. Крохмаль (дослідження знакових систем в контексті вивчення соціального метаболізму), Н. Скотної (погляди на мову як на засіб передачі соціального досвіду), Н. Кочубей (дослідження мережевих та системних видів комунікації в мережевому суспільстві) та ін.

Проте, як засновники семіотичних вчень, так і їх сучасні послідовники вивчають поняття взаємодій через знакові системи переважно на соціальному рівні, залишаючи поза увагою інші щаблі організації життя та оминувши неорганічні рівні комунікаторів.

Ідеї систематизації біологічної реальності, яка також представлена мережевими структурами, в свою чергу, знайшли відображення в працях

В. Вернадського, Е. Бауера, В. Станчинського та ін., проте в цих теоріях також не знайшли своє відображення неорганічні мережі.

Проте, незважаючи на велику розмаїтість і кількість робіт, що присвячені даній проблематиці, залишаються нез'ясованими питання узагальнення емпіричного матеріалу і теоретичних напрацювань з формування цілісного бачення мережевого простору і його прояву у мережевих структурах.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Загальний напрям дисертаційної роботи пов'язаний із темою дослідження кафедри соціальної філософії та філософії освіти Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова «Принципи організації та тенденції розвитку вищої освіти у XXI ст.» (рішення Вченої ради університету від 22 грудня 2006 р., протокол № 5) та планами науково-дослідної роботи кафедри управління, інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Тема дисертації затверджена Вченою радою Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (протокол № 6 від 5 березня 2009 р.).

Метою дослідження є концептуалізація феномену мережевого простору та виявлення особливостей його теоретико-методологічного інструментарію і евристичного потенціалу.

Поставлена мета обумовлює розв'язання таких **дослідницьких завдань:**

- проаналізувати мережевий простір та виявити можливості і межі застосування сучасних теорій різних галузей науки до його аналізу;
- з'ясувати методологічні основи та принципи вивчення предмету дослідження;
- обґрунтувати сутність, природу, зміст та форми мережевого простору;
- здійснити морфологічний аналіз мережевого простору;
- провести функціональний аналіз мережевого простору;
- описати основні види мережевого простору та запропонувати їх класифікацію;
- визначити переваги та недоліки мережевого простору і розробити типові процедурні схеми мережевого аналізу для вирішення завдань в різних сферах людської життєдіяльності;
- виділити актуальні проблеми формування вітчизняного мережевого простору та запропонувати шляхи їх вирішення.

Об'єктом дослідження є мережевий простір як конструкт соціальної філософії.

Предметом дослідження є процес соціально-філософської концептуалізації мережевого простору.

Методи дослідження. Методологічними конструктами дослідження є філософське осмислення феномену мережевого простору на основі поєднання системного і синергетичного підходів, що доповнені структурно-функціональним підходом, інформаційно-семіотичною концепцією знакових систем, загальнонауковими принципами об'єктивності, розвитку та історизму, сходження від абстрактного до конкретного та ін., що дає змогу сформувати цілісну картину

набуття простором нової властивості – мережевості, яка в історичному поступі набуває системних характеристик і починає формувати мережеві структури. Методологічно-пізнавальний інструментарій роботи зумовлений особливостями об'єкта та предмета дослідження, багатогранністю внутрішньої структури мережевого простору, а тому спирається на комплекс загальнофілософських, загальнонаукових та спеціальних методів дослідження, зокрема, аналізу і синтезу, індукції і дедукції та ін.

Наукова новизна одержаних результатів полягає в тому, що вперше у вітчизняній філософській думці здійснена спроба актуалізації та філософської концептуалізації мережевого простору в його соціально-філософському та теоретико-методологічному осмисленні. У результаті дослідження обґрунтовано низку положень, що характеризуються науковою новизною і виносяться на захист:

Вперше:

– запропоновано дефініцію поняття мережевого простору як філософської категорії. Доведено, що у широкому розумінні, мережевий простір є здебільшого абстрактне (концептуальне) поняття багатовимірного простору, утвореного шляхом додавання до трьох просторових координат (довжина, ширина, висота) динамічної координати часу та закономірності мережевих взаємодій його суб'єктів, а у вузькому розумінні є складним нелінійним самоорганізуючим середовищем, фізичною протяжністю, яка складається із «вузлів» (елементів мережі) та їх зв'язків, вузлами якої виступають самостійно діючі мережі (мережа);

– обґрунтовано сутність, природу, зміст та форми мережевого простору. Визначено, що сутністю мережевого простору є його мережевість; природа мережевого простору є семантичною, змістом мережевого простору виступає певним чином впорядкована сукупність елементів і процесів, що створюють цілісну мережу; форма мережевого простору виступає як спосіб існування і вираження його змісту (мережі), що виявляється на різних ієрархічних рівнях організації буття;

– виявлено у ході морфологічного аналізу зміни структури мережевого простору. Обґрунтовано, що такі зміни на основі складності організації мережевого простору приводять до формування його різних рівнів – фізичного, природного, біологічного, соціального, технологічного, семантичного та визначено на основі функціонального аналізу механізми міжвузлової взаємодії. Доведено, що в основі таких механізмів лежать інформаційно-семіотичні знакові системи та запропоновано класифікацію мережевого простору. Обґрунтовано кількісні та якісні показники його функціонування, згідно з якими здійснено типологію мережевого простору на всіх рівнях існування, а також виділено специфічні критерії для класифікації мережевого простору на соціальному і технологічному рівнях.

Подальшого розвитку отримали:

– аналіз соціальних мереж як феномену комунікативного спілкування, нового комунікативного середовища;

– ідея мережевості суспільства, поширення мережевих структур та відносин у політичній, економічній, соціальній та духовній сферах життя суспільства та виділення їх особливостей в сучасному вітчизняному соціумі.

Уточнено:

– авторське поняття мережевого середовища як частини загального мережевого простору, вузлами якого виступають матеріальні об'єкти, які людина в процесі своєї життєдіяльності може чуттєво осягнути без врахування семантичних особливостей даних речей;

– співвідношення понять мережа і ризома, які не слід ототожнювати, так як ризома є одним із топологічних типів мережевих структур (яка має вигляд дерева, кореневища);

– процес комунікації як інформаційно-змістової взаємодії у мережевих структурах.

Теоретичне значення отриманих результатів полягає, насамперед, в актуалізації та соціально-філософській концептуалізації феномену мережевого суспільства, в осмисленні проблеми дослідження мереж, що має важливе когнітивне значення для вивчення форм соціальної дезорганізації, трансформації та аномії, коли регулятивна функція інститутів замінюється мережевою регуляцією і утворюються нові реалії просторових характеристик. Матеріали і висновки дисертації слугують поглибленню цілісного уявлення про методологічні засади дослідження явища мережевого суспільства, його сутність, природу, зміст, форми, типологію. Розкрито прояви мережевого простору у політичній, економічній, соціальній, духовній сферах життя суспільства в умовах сучасного світу, а також у контексті розвитку сучасної України. Висновки дисертації сприяють поглибленому розумінню мережевості як властивості простору, загострюють увагу на перевагах і недоліках прояву мережевого простору у різних сферах життєдіяльності суспільства .

Практичне значення роботи. Результати дослідження дозволяють більш глибоко зрозуміти сутність і характер становлення мережевого суспільства. Зроблений аналіз сприятиме глибокому усвідомленню процесу формування мережевих структур у політичній, економічній, соціальній, духовній сферах життя суспільства. Сформульовані в роботі положення, ідеї та узагальнення можуть бути залучені для розробки та створення моделей мереж, через вузли яких проходитимуть потоки капіталу, інформації, технологій, товарів, послуг кваліфікованої праці. Матеріали дослідження можуть бути використані при вирішенні конкретних теоретичних та практичних проблем, пов'язаних з розвитком сучасного українського суспільства.

Отримані результати можуть бути використані при викладанні курсів соціальної філософії, соціології, політології, міжнародних економічних відносин, кроскультурної комунікації, а також для підготовки спецкурсів для студентів філософських, історичних та соціально-гуманітарних факультетів вищих навчальних закладів України.

Апробація результатів дослідження. Основні положення і висновки дослідження обговорювались на спільному засіданні кафедри соціальної

філософії та філософії освіти і кафедри управління, інформаційно-аналітичної діяльності та євроінтеграції Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова, на низці науково-практичних конференцій та семінарів, а саме: науково-практичному семінарі «Інноваційні стратегії розвитку освіти: філософсько-педагогічний дискурс» (Київ, 2009); II Міжнародній науково-практичній конференції «Простір гуманітарної комунікації: трансформація академічного дискурсу» (Київ, 2009); Міжнародній науково-практичній конференції «Соціальна безпека і гуманітарний захист в Україні на початку XXI століття: проблеми теорії і практики» (Чернігів, 2009); Міжнародній науковій конференції «Соціальне прогнозування та проектування майбутнього України» (Запоріжжя, 2010); Міжнародній науковій конференції «Шості юридичні читання. Правова культура, правова свідомість і право» (Київ, 2010); V Всеукраїнській науково-методичній конференції «Безперервна освіта в Україні: реалії та перспективи» (Івано-Франківськ, 2010); звітно-науковій конференції «Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету» (Київ, 2011); IV Міжнародній науково-практичній конференції «Сучасне дошкілля: реалії та перспективи» (Київ, 2011); І Міжнародній науково-практичній конференції студентів і молодих вчених «Дитинство. Освіта. Соціум» (Київ, 2012); Перших Всеукраїнських педагогічних студіях «Освіта і культура як запорука сталого демократичного розвитку суспільства» (Київ-Луцьк-Рівне, 2012); VI Всеукраїнській науково-методичній конференції «Безперервна освіта в Україні: реалії та перспективи» (Івано-Франківськ, 2012).

Публікації. Основний зміст дослідження відображений у 7 публікаціях, з них: 5 – статті у фахових виданнях з філософських наук, 1 – статті в інших наукових виданнях, 1 – матеріали конференції.

Структура та обсяг дисертації зумовлені означеною метою та завданнями дослідження. Робота складається зі вступу, трьох розділів (8 підрозділів), висновків і списку використаних джерел (249 позицій). Загальний обсяг дисертації становить 233 сторінки, основна частина роботи – 206 сторінок.

ОСНОВНИЙ ЗМІСТ ДИСЕРТАЦІЇ

У **Вступі** обґрунтовано актуальність обраної теми, аналізується ступінь розробленості проблеми, визначається мета та завдання, об'єкт та предмет дослідження, окреслюються теоретико-методологічні засади роботи, наводяться положення, що претендують на наукову новизну та виносяться на захист, зазначено теоретичне і практичне значення отриманих результатів, апробація роботи.

У **першому розділі – «Історико-методологічні засади становлення і розвитку мережевого простору як соціального феномена»** – обґрунтовуються науково-теоретичні засади дослідження, уточнюється змістовне наповнення провідного концепту дослідження «феномен мережевого простору»,

аналізуються сучасні методологічні підходи співвідношення понять «мережа» та «простір».

У ***підрозділі 1.1. – «Мережевий простір як головний концепт сучасного соціально-філософського дискурсу»*** – дане явище розглядається з точки зору набутих сучасним розвитком інформаційного суспільства нових мережевих характеристик, що являє собою сучасну філософську категорію та її головний конструкт. Звертається увага на те, що поняття «мережа» та «простір» є об'єктами дослідження багатьох науковців, починаючи з найдавніших часів, проте кожен з них намагався трактувати дані поняття лише з однієї концептуальної точки зору (наприклад, мережа – з географічної точки зору, біологічної, соціальної, теорії графів тощо, простір – з точки зору релігійних уявлень, філософських, соціальних, фізичних і т.д.). Сьогодні можна зустріти вживання терміну «мережевий простір» у контексті тих чи інших реалій сучасного життя людини (переважно, розуміючи його віртуальний аспект), проте поза увагою залишається трактування і розуміння самого поняття.

Щодо філософського тлумачення поняття «простору» як первинної субстанції всього живого, а також взаємозв'язку даного терміну з формами руху матерії, то на цьому наголошували такі вчені як: Платон та Аристотель, які стверджували, що саме «форма» створює матерію; І. Ньютон, який вивчав у «вакуумному» просторі механізм взаємодії тіл; Ф. Енгельс, що акцентував увагу на нескінченності простору та матерії та ін.

Усі вищезазначені погляди різняться визначенням щодо трактування простору як «форми» та «міри». На сьогодні так і не існує єдиної думки з приводу тлумачення даних понять. До того ж відсутнє наукове підґрунтя характеристик простору, яких він набуває саме у мережевій взаємодії.

Мережа, в свою чергу, розглядається нами як багатогранне поняття, що охоплює широкий спектр подій та явищ, має величезну історію розвитку, проте особливо актуалізується у сучасних умовах. Багатогранність даного поняття зумовила вивчення мережі з точки зору різних наукових підходів, а саме: соціологічного; технологічного; біологічного; математичного; галузевого.

Разом з тим, незважаючи на виявлене різноманіття підходів у вивченні мережевого простору, дані дослідження не створили достатнього емпіричного матеріалу, без якого неможливі обумовлені соціологічні та філософські узагальнення. Адже, феномен мережевого простору досить складне та багатогранне явище, складність якого зумовлена, насамперед, тим фактом, що утворений він із двох досить різних понять: «простір» та «мережа».

Обґрунтовано думку про те, що мережевий простір доцільно розглядати як властивість простору (якщо простір наповнити мережевими структурами); як закономірність розвитку суспільства; як явище, складність якого зумовлена, насамперед, поєднанням двох не менш багатогранних понять «простір» і «мережа». Зроблено висновок, що простір трансформується під впливом інформаційно-технологічної парадигми і соціальних форм та процесів, викликаних, перш за все, плинним процесом історичних змін.

У ***підрозділі 1.2. – «Стан наукової розробки феномену мережевого простору»*** – окреслено напрями вивчення останнього та пов'язаних із ним похідних.

Узагальнено і систематизовано концепції мережевих досліджень, до яких віднесено: *теоретико-методологічна концепція* (М. Кастельс, А. Бейвлас, Г. Беккер, П. Бурдьє, М. Грановеттер, Дж. Коулмен, П. Лазарсфельд, Х. Левітт, Дж. Морено, Р. Патнем, А. Портес, А. Радкліфф-Браун, Р. Сведберг, І. Шик та ін.), основна увага в якій приділена як теоретико-методологічним проблемам «мережевих проекцій» суспільного організму, так і застосуванню відповідного інструментарію у процесі пізнання важливих сегментів соціуму, які відносяться і до економічної сфери, і до політичної, і до культурної, і до сфери буденних соціальних практик індивідів та їх груп; *міждисциплінарна теорія соціальних мереж* (Д. Ноук, К. Кук, Дж. Куклінський, Г. Семенов, Ю. Тернер, К. Фауст, Л. Фріман, П. Марсден, С. Вассерман, Б. Веллман, С. Берковиц та ін.), в якій один із важливих напрямів досліджень присвячено питанням міждисциплінарного визначення сутності мереж, опису сфер застосування мережевих підходів та їх можливі обмеження; *теорія дискурсу спільнот* (А. Етжоні, А. Макінтайр і Ф. Тьонніс), і *розвитку мережевого підходу* (Ж.Л. Нансі та Дж. Мейровица). Широкий масив напрацювань можна виділити в *концепції соціальних взаємодій* (соціальний підхід М. Кастельса, А. Радкліфф-Брауна, С. Найдела; підхід соціальної підтримки – К. Анешенсена, Р. Фреріхса, М. Баррера, С. Еінлей, А. Вока, К. Рука, Г. Зімета, Р. Вокера, Дж. Едварса, С. Коена, які розглядають соціальну мережу через призму тих благ, що людина отримує в процесі взаємодій з іншими членами мережі; історико-генетичний підхід – у доробках А. Ахієзера, В. Данилова, В. Шелохаєва, В. Виноградського, Н. Козіна, В. Кондрашина, О. Яницького, Т. Шаніна, які аналізувати проблеми взаємодії соціальних суб'єктів у повсякденних соціально-економічних практиках у часі; соціальний підхід Н. Лумана до суспільства як системи комунікацій; концепція Дж. Морено, завдяки ідеям якого були отримані ключові концептуальні складові сучасного мережевого аналізу: карти відношення між акторами, візуалізація цих карт у просторі; концепція мережі через соціальний капітал, у межах якої вивчали різноманітні проблеми феномену мереж підтримки і соціального капіталу (В. Радаєв, П. Великий, І. Моніна, П. Романов, М. Добрякова, І. Штейнберг, Ю. Биченко); концепція новітніх напрямків соціології: теорії соціального, людського та інших видів капіталів (Г. Беккер, К. Бруннер, В. Автономов, Ю. Биченко, П. Вайзе, А. Гордон, Г. Олсон, К. Поланьї, В. Радаєв, Р. Швері, Ю. Ельстер та ін.)). *Теорія структурних змінних,* наголошує, що для створення з будь-якого об'єкта мережевого, необхідно структурування його змінних (П. Лазарсфельд); *теорія лінійних граф,* що надає можливість використання математичного апарату теорії граф, розширеної та адаптованої для вирішення широкого кола соціологічних задач (Ф. Хайдер, Т. Ньюкомб, Д. Картрайт, Р. Норман, Ф. Харарі); *антропологічна концепція* Дж.К. Мітчелла і Дж.А. Барнеса, які застосували специфічну техніку для концептуалізації мережевих властивостей і намагались поєднати антропологічну традицію із

соціологічною; *теорія «ризоми»* Ж. Дельоза і Ф. Гваттарі, які виділили основні принципи, що лежать в основі ризоми і співвіднесли їх з усіма сферами суспільного життя; *теорія розвитку географічних мереж* (обґрунтована П. Хаггетом, Р.Дж. Чорлі, як синтез досліджень багатьох зарубіжних вчених: Дж. Авондо-Бондіно, Р. Хараре, Д. Нормана, Р. Штейнера та ін.), досліджує географічні мережі як біологічно-живі організми; *теорія постмодернізму*, що намагається вписати мережу в дискурс постмодернізму (роботи В. Ємеліна, Д. Іванова, Є. Дьякова) і досліджує посмодерну кіберкультуру на фоні глобальної мережі як новий різновид культури, що ґрунтується на мережевих принципах віртуального середовища Інтернету; *концепція співвідношення технологічного і соціального* (Р. Морісон, Дж. Грант, А. Вайнберг, М. Розін), досліджує співвідношення світу технології із соціальним простором; *концепція віртуального дискурсу*, що досліджує медіум соціальних мереж (А. Войскунский, С. Бергер, С. Леві, Є. Суботський, С. Хоружий, А. Ракітов, Г. Рейнголд, Н. Носов, Т. Лукман, Дж. Сулер, Е. Гуссерль, М. Натансон, А. Жичкін); *концепція мережі Інтернет* (дослідження ідентичності у користувачів комп'ютерних мереж і процесів самопрезентації в Мережі – П. Келлі, Д. Донас, Є. Белінська; проблема Інтернет-залежності, (К. Янг та М. Гриффіт); вплив віртуальної взаємодії на особу (Ш. Таркл); психологічні аспекти комунікативних процесів у Мережі (А. Жічкіна, А. Войськунка, Є. Рейда та І. Шевченко); *концепція комунікативного простору*, що досліджує проблеми визначення специфіки сучасного комунікативного простору та тенденцій його розвитку (С. Караванський, Д. Баранник, А. Загнітко, Б. Ажнюк, В. Арістова, І. Стернін, Ф. Бацевич, Т. Космеда, Г. Касьянов, В. Чемес, В. Зеленська та ін.). В результаті соціально-філософського аналізу феномену мережевого простору як головного конструкту соціальної філософії виявлено можливості та межі застосування сучасних теорій різних галузей науки до цього поняття.

*У **підрозділі 1.3. – «Принципи, підходи і методи аналізу мережевого простору»*** – визначено методологічний інструментарій для подальшого вивчення мережевого простору.

Науковими принципами, за допомогою яких можна обґрунтувати мережевий простір є принципи: єдності, зв'язаності і модульності; розвитку; невизначеності; емерджентності; системності; відкритості; сенсибілізації; зростання узгодженості; біфуркації; об'єктивності; розвитку та історизму; сходження від абстрактного до конкретного; співвідношення логічного й історичного; загального зв'язку й взаємодії; причинності; термінологічний принцип; пізнавальний (когнітивний) принцип.

Важливим для визначення методології дослідження стало також обґрунтування використання наукових підходів: системного; синергетичного та структурно-функціонального. Вихідним пунктом системного дослідження стало уявлення про цілісність мережевого простору, що конкретизується через поняття зв'язку. Системний підхід робить акцент на статиці мережевого простору, його морфологічному або функціональному описі, надає велике значення впорядкованості та рівновазі мережевого простору, являється вдалим

інструментом дослідження процесів організації мережевого простору. Щодо синергетичного підходу, то він здебільшого акцентує увагу на процесах формування, розвитку і руйнування мережевого простору, вивчає сукупність його внутрішніх і зовнішніх взаємозв'язків, наголошує на узгодженості процесів, що лежать в основі самоорганізації і розвитку мережевого простору, являється вдалим інструментом дослідження процесів його самоорганізації. Суть структурно-функціонального підходу полягає у виділенні елементів мережевої взаємодії і визначенні їх місця та значення, функцій.

Серед загальнологічних методів дослідження були використані: аналіз; синтез; індукція; дедукція; моделювання.

Доцільним у межах підрозділу стало розмежування таких понять як: мережа-система-ризома, які на сьогоднішній день в наукових висловлюваннях досить часто ототожнюються.

Другий розділ – «Теоретичний аналіз особливостей інструментарію та евристичного потенціалу мереженого простору» – присвячено розробці поняття мережевого простору як історичного самостійного та самодостатнього явища. В розділі представлено теоретичні основи дослідження мережевого простору як нової основи формування соціального простору.

У ***підрозділі 2.1. – «Сутність, природа, зміст та форми мереженого простору»*** – визначено, що мережевий простір доцільно також розглядати як історичне явище та феномен, що виводить його дослідження на якісно новий рівень.

Мережевий простір з даної точки зору – це здебільшого абстрактне (концептуальне) поняття багатовимірного простору, що утворюється шляхом додавання до трьох просторових координат (довжина, ширина, висота) параметру часу та закономірності мережевих взаємодій його суб'єктів.

Мережевий простір – це простір, в якому існують мережеві взаємодії, при якому враховуються такі умови, як інформаційно-комунікаційне середовище, створення певної інфраструктури, організація форм спільної діяльності. Кожен її елемент самостійний і цінний за своїм змістом, знаходиться у постійному розвитку.

Набувши змін не тільки форми, а й змісту, простір як філософська категорія, що наповнюється складними нелінійними структурами у формі мереж, продукує інші поняття, зокрема «мережеве середовище», що є частиною загального мережевого простору, яке можна осягнути чуттєво і стосується в більшій мірі соціальної реальності. Крім того, дані погляди представляють побудову концептуальних схем мережі як інваріанту соціального факту.

Сутністю мережевого простору є мережевість, природа якої є семантичною за своєю суттю; змістом мережевого простору виступає мережа, а формами мережевого простору можуть бути різні ієрархічні рівні організації буття.

Описано основні характеристики мережевого простору: протяжність; наявність хоча б однієї мережі; нелінійність; самореферентність; складність; динамічність; асиметричність; полімагістральність; багатоваріантність та гнучкість; трансгресивність; незамкнутість; наявність фактору довіри між

вузлами мережі; багатовимірність; взаємне розташування матеріальних і нематеріальних систем та зв'язність.

Визначено та проаналізовано функції мережевого простору, якими є: об'єднуюча; спонукальна; координаційна; амотивна; інформаційна; комунікативна; управлінська; освітня; комерційна; соціальна; виховна; транспортна.

Обґрунтовано кількісні характеристики мережевого простору (протяжність; кількість вимірів; загальна площа; щільність розташування вузлів; кількість топологічних структур; діаметр мережі (мереж); кількість вершин) та якісні (динаміка вершин; форма руху матерії; тип вузлів; тип між вузлової взаємодії; динаміка інформації; топологія мережі; тип просторовості; наявність керуючого вузла; територіальна поведінка людей; тип мережевої взаємодії підприємницьких структур; тип відносин) показники мережевого простору.

Підрозділ 2.2. – «Морфологічний аналіз особливостей інструментарію мережевого простору» – направлений на аналіз структурно-функціональних особливостей мережевого простору. Представлено цілісну картину всеосяжності мережевого простору, що існує та функціонує на шести рівнях своєї ієрархії: фізичному; природному; біологічному; соціальному; технологічному; семантичному.

Дані рівні виокремлено за наступними критеріями: форма матерії (як ключовий елемент вузла мережі) і тип знакової системи (як основа міжвузлової взаємодії).

У ході морфологічного аналізу мережевого простору, компонуючи уявлення про простір здійснено спробу опису морфології мережевого простору на різних рівнях його існування та функціонування з точки зору етапів еволюції матеріальних систем, а точніше в контексті послідовності зміни форм руху матерії – від нижчої до вищої.

Всеосяжність, як одна з найголовніший характеристик мережевого простору, як ніщо краще, демонструє часові, територіальні та організаційні якості на прикладі ієрархії рівнів його існування (та частково функціонування).

У ***підрозділі 2.3. – «Функціональний аналіз особливостей інструментарію мережевого простору»*** – обґрунтовано положення про те, що типи знакових систем розвивалися і розвиваються починаючи від найпростішої символіки до більш складної та абстрактної; кожен тип знакових систем у своєму історичному розвитку повторює всі ті стадії, які було виявлено в ієрархічній моделі мережевого простору. В даній моделі показано ієрархію існуючих знакових систем у контексті мережевих інтеракцій у міру їх розвитку та остаточного формування з філо- та онтогенетичних параметрів по відношенню до будови того чи іншого мережевого простору як соціосемантичного явища.

Обґрунтовано, що у даному середовищі взаємодія його елементів відбувається за рахунок використання інформаційних, інноваційних, методичних, кадрових чи будь-яких інших ресурсів, які можуть змінюватись в ході їх взаємодії. Формування мережевої взаємодії, на якій будується іманентний мережевий простір, можливе при існуванні певних умов: спільна діяльність учасників мережі; спільний інформаційний простір; механізми, які створюють

умови для мережевої взаємодії. У такому випадку, можемо окреслити, що будь-який мережевий простір за своєю суттю є семіотичним.

У процесі людського буття в історичній хронології змінювався і зміст самого мережевого простору як соціального конструкту соціальної філософії. Якщо розглядати такі трансформації у площині п'яти існуючих на сьогоднішній день форм руху матерії, стане очевидним той факт, що якісні зміни мережевого простору відбуваються і за рахунок вдосконалення міжвузлових взаємодій.

У контексті вищезазначених поглядів доведено, що мережевий простір соціальних взаємодій слід розглядати як найбільш фундаментальний з усіх семіотичних мереж, тобто як прототип всіх інших сигнальних систем, що використовуються людиною. Зроблено висновок, що з такої точки зору, люди, які представляють собою квантові системи та ведуть себе як стабільні носії фізичної інформації та культурні системи, утворюють один безперервний ланцюг стадій, все більш складних енергетичних рівнів в рамках єдиної світової еволюції.

У ***підрозділі 2.4. – «Класифікація сучасного мережевого простору»,*** – узагальнюючи концептуальні положення морфологічного та функціонального аналізів мережевого простору, на основі його кількісних та якісних показників функціонування, було здійснено типологізацію мережевого простору. В якості критеріїв такої класифікації було обрано показники мережевого простору.

Виявлено, що за критерієм *протяжності* мережений простір поділяється на: обмежений і необмежений мережевий простір; *за кількістю вимірів*: трьохвимірний та чотирьохвимірний мережевий простір; *за щільністю розташування вузлів* поділяється на: щільний і розріджений мережевий простір; *за кількістю топологічних структур*: однотопологічний та багатотопологічний мережевий простір; *за діаметром мережі (мереж):* далеко віддалений, середньо віддалений, компактний мережевий простір; у відповідності *до кількості вершин* поділяється на: одновершинний і багатовершинний мережевий простір; *за динамікою вершин*: однобічний і діалоговий мережевий простір; *за формою руху матерії*: смисловий, природній, біологічний, соціально-технологічний мережевий простір; *за типом вузлів*: мережевий простір неживих субстанцій, мережевий простір природних явищ і подій, мережевий простір живих організмів або його сегментів, соцістальний мережевий простір, мережевий простір продуктів людської діяльності; *за типом міжвузлової взаємодії*: бездієвий, впливаючий, сигнальний мережевий простір, мережевий простір спілкування, мережевий простір масових комунікацій; *за динамікою інформації*: безінформаційний мережевий простір, мережевий простір з первинною недиференційованою інформацією, мережевий простір з хаотичною некерованою інформацією, мережевий простір з логічною впорядкованою інформацією, мережевий простір з потоковою безперервною інформацією; *за топологією мережі*: фізичний, логічний, шинний, кільцеподібний, зіркоподібний, лінійний, гібридний мережевий простір; *за типами відносин*: бінарний і n-арний мережевий простір; *за типом просторовості*: рекурсивний та простий мережевий простір; *за наявністю керуючого вузла*: централізований і децентралізований мережевий простір.

Обгрунтовано, що за даними критеріями можна класифікувати мережевий простір на всіх рівнях його існування: фізичному, природному, біологічному, соціальному, технологічному та семантичному. Проте існують специфічні критерії для класифікація мережевого простору на конкретному його рівні. Так, наприклад, на соціальному рівні функціонування мережевого простору, актуальною буде наступна класифікація: *за загальною площею охоплюваної території* мережевий простір поділяється на: персональний, локальний, міський та глобальний; *за територіальною поведінкою людей*: мережевий простір тіла, мережевий простір взаємодії, особистий мережевий простір та публічний мережевий простір. На технологічному рівні мережевого простору доцільно буде впровадити наступну класифікацію *за типом мережевої взаємодії підприємницьких структур*: мережевий простір підприємств, комунікаційний та міжорганізаційний мережевий простір, мережевий простір організацій.

Третій розділ – «Напрями оптимізації мережевого простору у сучасному мінливому соціумі» –присвячено аналізу практичних проявів мережевого простору в політичній, економічній, соціальній, духовній сферах життя суспільства, виявлено його переваги і недоліки у цих сферах, а також окреслено проблеми формування мережевого простору в Україні.

У ***підрозділі 3.1. – «Переваги та недоліки мереженого простору в сучасному мінливому соціумі»*** – розглянуто перспективи розвитку мережевого простору, позитивні моменти, викликані його подальшим розвитком, а також проаналізовано можливі ризики.

Для більш глибокого розуміння перспектив розвитку мережевого простору, було досліджено різні сфери життєдіяльності суспільства окремо, оскільки таке багатогранне явище як мережевість (сутність мережевого простору) може одночасно бути перевагою в одній сфері і недоліком в іншій.

Проведений аналіз засвідчив, що актуальним залишається питання про причини вибухового зростання мережевих форм організації в сучасних суспільних сферах. Відповідь на це запитання можна знайти у стрімких змінах соціального світу останніх десятиліть, що мають назву глобалізації. Під впливами таких трансформацій, сучасні реалії сьогодення вимагають від організацій суспільного спрямування прийняття нових управлінських рішень.

Впроваджуючи ті чи інші мережеві структури в сучасному суспільному житті, необхідно чітко визначити не тільки кінцеву мету такої дії та шляхи її реалізації, а й визначити можливі ризики такого впровадження, що, на нашу думку, повинно відбуватися на державному рівні.

У ***підрозділі 3.2. – «Напрями оптимізації вітчизняного мережевого простору як умови формування інформаційного суспільства»*** – здійснено аналіз вітчизняного мережевого простору у межах глобального виміру. Це надало змогу сформулювати висновки про те, що, по-перше, тенденції розвитку мережевого простору України у переважній більшості суспільних сфер діяльності значно відстають від світової статистики, по-друге, реалії мережевого простору в Україні переважно зумовлені особливостями національного менталітету, вітчизняними соціально-економічними, фінансовими та

політичними факторами. Саме врахування цих факторів може допомогти Україні включитися у світовий мережевий простір і створити передумови для оптимального розвитку мережевих структур в країні в умовах розвитку «суспільства знань», інформаційного суспільства.

У **Висновках** узагальнено основні результати дисертаційного дослідження та зазначено, що для науки особливе значення має вивчення мережевого простору, що зумовлюється якісними змінами в усіх сферах життєдіяльності людини на протязі останніх десятиліть. Вони відображаються у вигляді процесів перетворення традиційних організацій у мережеві структури, формування мережевих соціальних взаємодій та, навіть, мережевого типу мислення.

Системне дослідження мережевого простору обумовлено реаліями сучасного світу, що продукує необхідність узагальнення знань про мережі в контексті його включення у загальний простір всесвітнього буття.

Розглянуто явище мережевого простору у широкому та вузькому значенні. В широкому значенні мережевий простір – це властивість простору (якщо простір наповнити мережевими структурами), закономірність розвитку суспільства. Так, на сьогоднішній день простір трансформується під впливом інформаційно-технологічної парадигми і соціальних форм та процесів, викликаних, перш за все, плинним процесом історичних змін. У вузькому значенні мережевий простір розглянуто як іншу основу формування простору. Мережевий простір – це історичне явище та феномен, що виводить його дослідження на якісно новий рівень.

У результаті цілісного дослідження мережевого простору в межах обох підходів до його вивчення, будуючи цілісну картину всеосяжного мережевого простору було визначено сутність мережевого простору, а саме – мережевість як його специфічну характеристику, без якої він не здатний існувати, яка є основоположною для всіх інших характеристик.

Доведено, що природа мережевого простору є семантичною, адже всі міжвузлові зв'язки всередині нього наділені певними семантико-смисловими контекстами, які створюють основу функціонування будь-якого мережевого простору за допомогою безлічі варіантів їх реалізації у певних комбінаціях тих чи інших знаків, знакових систем. Явище мережевого простору – це чуттєво сприйнята характеристика мережевих взаємодій – «мережеве середовище». Мережеве середовище – це частина загального мережевого простору, вузлами якого виступають матеріальні об'єкти, які людина в процесі своєї життєдіяльності може чуттєво осягнути без врахування семантичних особливостей даних речей.

Визначено, що зміст мережевого простору – це певним чином впорядкована сукупність елементів і процесів, що створюють цілісну мережу, а форма мережевого простору – це спосіб існування і вираження його змісту (мережі), а саме це різні ієрархічні рівні організації буття, всеосяжність мережевого простору в умовах сучасних реалій наділяє, в свою чергу, і багатоваріативністю форм прояву даного явища. В такому контексті і мережеве середовище є однією із форм мережевого простору.

Виділено основні функції мережевого простору, до яких віднесено: об'єднуючу; спонукальну; координаційну; амотивну; інформаційну; комунікативну; управлінську; освітню; комерційну; соціальну; виховну; транспортну. Узагальнено й обґрунтовано кількісні та якісні показники мережевого простору, що стали основою для критеріїв його оцінки як цілісної системи.

Проведено морфологічно-функціональний аналіз мережевого простору як гіперскладного утворення. У межах такого осмислення, визначено, що будь-яка мережа може бути розглянута як елемент мережевого простору більш високого порядку, в той час як його елементи можуть виступати в якості системи більш низького порядку. Ієрархічність, багаторівневість характеризують будову, морфологію мережевого простору та його поведінку, функціонування.

Обґрунтовано, що складовими такої моделі є два суб'єкти – вузли мережевого простору (щонайменше два) і міжвузлові взаємодії. Розташування даних суб'єктів мережевого простору варіюється у шестирівневій моделі, в якій виділено рівні існування мережевого простору: фізичний; природний; біологічний; соціальний; технологічний; семантичний.

Із причини своєї гіперскладності, розглянуто мережевий простір окремо на кожному його рівні, оскільки накладання одного рівня на інший, по суті, переплітає мережеві з'єднання таким чином, що відбувається ефект їх злиття в єдину однорідну абстрактну цілісність та виключає можливість розгляду даного явища саме з точки зору мережевих принципів.

Визначаючи переваги та недоліки мережевого простору, проаналізовано кожну сферу життєдіяльності суспільства і розкрито переваги мережевого простору у політичній, економічній, соціальній, духовній сферах життя суспільства, зазначено недоліки, що заважають впровадженню та поширенню мережевих відносин у цих сферах.

Обґрунтовано актуальні проблеми формування мережевого простору України, до яких віднесено, зокрема, вплив глобалізації та інформатизації суспільства.

Перспективами подальших досліджень мережевого простору з точки зору соціального може стати аналіз розмаїття форм та проявів української національної ментальності у рамках глобального мережевого простору, законів та принципів внутрішньої мережевої логіки національного розвитку українського суспільства та виявлення безпосередніх чи опосередкованих механізмів втілення їх у будь-які сфери суспільного життя українців.

Основні положення дисертаційного дослідження висвітлено у таких публікаціях автора:

1. Шерепо Н.Ю. Феномен мережевого простору: філософське визначення» / Н.Ю. Шерепо // Наукові записки. Серія «Філософія». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2011. – № 8. – С. 83-92.

2. Шерепо Н.Ю. Феномен мережевого простору: філософське визначення (частина друга) / Н.Ю. Шерепо // Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. – К.: ВІР УАН, 2011. – Випуск 44. – С. 293-301.

3. Луценко Н.Ю. Модель мережевого простору: філософсько-методологічний аналіз / Н.Ю. Луценко // Ноосфера і цивілізація: Всеукраїнський філософський журнал. – 2012. – Випуск 1 (13). – С. 46-55.

4. Луценко Н.Ю. Класифікація мережевого простору: соціально-філософський аспект // Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. – К.: ВІР УАН, 2012. – Випуск 64. – С. 284-291.

5. Луценко Н.Ю. Розвиток мережевого простору: переваги та недоліки // Гілея: науковий вісник: зб. наук. праць. – К.: ВІР УАН, 2012. – Випуск 65. – С. 223-231.

6. Шерепо Н.Ю. Криптографія як гарант безпеки інформації в культурі спілкування соціальних мереж / Н.Ю. Шерепо // Наукові записки. Серія «Культурологія». – Острог: Видавництво Національного університету «Острозька академія», 2010. – № 6. – С. 157-167.

7. Шерепо Н.Ю. Мережевий принцип інтеракції сучасної системи освіти / Єдність навчання і наукових досліджень – головний принцип університету: Збірник наукових праць звітно-наукової конференції викладачів університету за 2010 рік, 9-10 лютого 2011 року / Укл. Г.І. Волинка, О.В. Уваркіна, О.П. Симоненко, О.П. Ємельянова. – К.: Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова, 2011. – С. 322 – 324.

АНОТАЦІЇ

Луценко Н.Ю. Мережевий простір: соціально-філософський аналіз. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня кандидата філософських наук зі спеціальності 09.00.03 – соціальна філософія та філософія історії. – Національний педагогічний університет імені М.П. Драгоманова. Київ, 2013.

Дисертація присвячена соціально-філософському аналізу мережевого простору, теоретико-праксеологічному узагальненню поглядів різних наукових концепцій даного феномену, концептуалізації феномену мережевого простору та виявлення особливостей його теоретико-методологічного інструментарію і евристичного потенціалу. В роботі показано еволюцію поглядів на поняття «мережі» та «простору», обґрунтовано сутність, зміст, природу та форми мережевого простору, визначено два підходи до його аналізу: мережевого простору як ще одного типу простору (з точки зору реляційної концепції вивчення простору як філософської категорії), що утворився шляхом набуття простором такої характеристики як мережевості; та досліджено дане явища з точки зору самостійного та самодостатнього історичного феномену, що має свої власні особливості, характеристики, форми прояву, показники та ін. (субстанціональна концепція вивчення простору як філософської категорії).

Здійснено морфологічний та функціональний аналізи мережевого простору, розкрито його основні види та запропоновано їх класифікацію. Також проведено праксеологічний аналіз з приводу виявлення переваг та недоліків мережевого простору, на основі чого розроблено типові процедурні схеми мережевого аналізу для вирішення задач у різних сферах людської життєдіяльності.

Ключові слова: простір, мережа, мережевість, мережевий простір, міжвузлова взаємодія, рівень існування мережевого простору, морфологічний аналіз, функціональний аналіз.

Луценко Н.Ю. Сетевое пространство: социально-философский анализ. – Рукопись.

Диссертация на соискание ученой степени кандидата философских наук по специальности 09.00.03 – социальная философия и философия истории. – Национальный педагогический университет имени М.П. Драгоманова. Киев, 2013.

Диссертация посвящена социально-философскому анализу сетевого пространства, теоретико-праксеологическому обобщению взглядов различных научных концепций на данный феномен, концептуализации феномена сетевого пространства и выявления особенностей его теоретико-методологического инструментария и эвристического потенциала. В работе показана эволюция взглядов на понятие «сети» и «пространства», обоснованы сущность, содержание, природа и формы сетевого пространства, раскрыто два подхода к его изучению: изучение сетевого пространства как еще одного типа пространства (с точки зрения реляционной концепции изучения пространства как философской категории), образовавшийся путем приобретения пространством такой особенности, как сетевая форма его организации; и исследования данного явления с точки зрения самостоятельного и самодостаточного исторического феномена, который имеет свои собственные особенности, характеристики, формы проявления, показатели и др. (субстанциональная концепция изучения пространства как философской категории).

В работе определенно, что сущностью сетевого пространства является его сетевизация; природа сетевого пространства является семантической, в качестве содержания сетевого пространства выступает определенным образом упорядоченная совокупность элементов и процессов, которые создают целостную сеть; форма сетевого пространства выступает как способ существования и выражения его содержания (сети), которое выявляется на разных иерархических уровнях организации бытия.

В ходе морфологического анализа выявлены изменения структуры сетевого пространства. Обоснованно, что такие изменения на основе сложности организации сетевого пространства приводят до формирования его разных уровней – физического, естественного, биологического, социального, технологического, семантического и определены на основе функционального анализа механизмы межузлового взаимодействия. Доказано, что в основе таких

механизмов лежат информационно-семиотические знаковые системы и предложена классификация сетевого пространства. Обоснованы количественные и качественные показатели его функционирования, согласно которым осуществлена типология сетевого пространства на всех уровнях существования, а также выделены специфические критерии для классификации сетевого пространства на социальном и технологическом уровнях.

Определены преимущества и недостатки сетевого пространства, проанализирована каждая сфера жизнедеятельности общества и раскрыты преимущества сетевого пространства в политической, экономической, социальной, духовной сферах жизни общества, отмечены недостатки и риски, которые мешают внедрению и распространению сетевых отношений в этих сферах. На основе праксеологического анализа были разработаны типовые процедурные схемы сетевого анализа для решения задач в различных сферах человеческой жизнедеятельности.

Обоснованы актуальные проблемы формирования сетевого пространства Украины, к которым отнесено, в частности, влияние глобализации и информатизации общества.

Ключевые слова: пространство, сеть, сетевизация, сетевое пространство, межузловое взаимодействие, уровень существования сетевого пространства, морфологический анализ, функциональный анализ.

Lutsenko N.Y. Network space: socio-philosophical analysis. – Manuscript.

Thesis for a candidate degree in philosophy : specialty 09.00.03 – social philosophy and philosophy of history. – National Pedagogical Dragomanov University. Kyiv, 2013.

The thesis is devoted to the socio-philosophical analysis of network space, theoretical and praxeological generalization of different scientific concepts and conceptualization of network space phenomenon and detection of its theoretical and methodological tools and heuristic potential. The thesis concerns itself with the evolution of views on the concept of «network» and «space». The essence, content, nature and form of network space are defined; two attitude to its analysis are suggested: network space as another type of space (in terms of relational concept of space as a philosophical category) which is formed through the acquisition of such characteristics as a network organization; and its study in terms of an independent and self-sufficient historical phenomenon that has its own features, characteristics, forms of manifestation, indexes, etc. (substantial concept studying space as a philosophical category).

The morphological and functional analysis of network space is carried out in the paper. The thesis describes the main types of network space and suggests their classification. The praxiological analysis is carried out with the aim of identifying strengths and weaknesses of network space, which helped to develop standard treatment scheme of network analysis to solve problems in various fields of human activity.

Keywords: space, network, network organization, network space, inter-node interaction, network space level of existence, morphological analysis, functional analysis.

НБ НПУ
100128886

Підписано до друку 29.01.2013 р. Формат 60x84/16.
Папір офсетний. Гарнітура Таймс.
Наклад 100 прим. Зам. № 033
Віддруковано з оригіналів

Видавництво Національного педагогічного університету
імені М.П. Драгоманова. 01601, м. Київ-30, вул. Пирогова, 9
Свідоцтво про реєстрацію № 1101 від 29.10.2002.
(044) 239-30-26